

Pod vládou císařského orla

Jiří Čoupek

Všeobecný vývoj

Zrušení nevolnictví v roce 1781, kdy bylo poddaným dovoleno bez povolení vrchnosti vstupovat do manželského stavu, stěhovat se, učit se řemeslům a dána jim svoboda volného pohybu ve státě, vytvářelo lepší podmínky na trhu pracovních sil v nastupující průmyslové výrobě. Avšak rolník na venkově stále nemohl opustit zděděný grunt a pro jeho zachování byl nucen stále chodit robotovat a ještě část těžce získaného výtěžku odvádět vrchnosti nebo jako farský desátek. Proto se rolníci nadále bouřili proti robotám a své vrchnosti a usilovali o úplné osvobození z feudální závislosti. Také v Hluku sedláci několikrát odmítli nastoupit na robotu a bouřili se proti vrchnostenskému útlaku. Rychtář Hala byl například v roce 1830 odvolán ze své funkce, protože poddané podporoval v od-

Obr. 1. Hlucké náměstí s lichtenštejnským dvorem a kostelem sv. Vavřínce.

Obr. 2. Část vrchnostenského dvora v Hluku.

poru proti vrchnosti. Konečné osvobození poddaných však již dlouho na sebe nedalo čekat.

Revoluční rok 1848, který je všeobecně považován za jeden z milníků evropských i českých dějin, našel ohlas i na celém Slovácku. I zde se postupně šířily zprávy o událostech ve světě, především v rakouských zemích. Praha v té době ještě nestála v popředí zájmu, neboť hlavním městem monarchie byla Vídeň a centrem moravské země Brno, nebyly ani masové sdělovací prostředky jako dnes. Díky úředním vyhláškám se však obyvatelé brzy dozvěděli o zrušení cenzorského zákona, zřízení národních gard, či výzvy ke svolání stavů v záležitosti přípravy konstituce – nové ústavy. Co je ale zajímalo mnohem více, bylo pochopitelně řešení hospodářských problémů, které mimořádně vystoupily do popředí pod dojmem neúrody v letech 1846 a 1847. Prvořadým zájmem venkova bylo zrušení roboty a narovnání finančních i morálních dluhů z minulosti. Hlucká obec si například ve své petici panovníkovi z 11. června 1848 stěžovala, že až do roku 1818 mohli poddaní volně jezdit na klestí a dříví do vrchnostenských hor a pást dobytek na obecních pastvinách na Babí hoře, Pastviskách, Za Jankem a U Potoka. Za tyto výhody platili osedlí 6 achtlů (46 litrů) žita, 6 achtlů pšenice a jednu měřici (61 litrů) ovsa. V roce 1818 vrchnost v Uherském Ostrohu uvedené pozemky obci odebrala, přičemž ale povinné desátky museli poddaní odvádět dále. Proto obec nyní trvala na vrácení nespravedlivě vybíraných poplatků za celých 30 let. Dále hlučtí poddaní žádali o poskytnutí dříví z vrchnostenského lesa Hlubočku na opravy svých stavení, o povolení pasení dobytka na zrušených rybnících a o snížení farních poplatků za štólu. Všeobecnou žádostí zdejších obyvatel bylo také povolení veřejné honitby, neboť zvěř působila majitelům polností značné škody na úrodě.¹ V létě 1848 se dokonce poddaní odmítli nechat nutit od vrchnostenských drábů do roboty a z panského kolektivně utekli.

Tyto protesty byly výrazem nadějí, které ve venkovském prostředí vzbudila příprava konstituce, úřady však bděly nad tím, aby nedošlo k špatnému výkladu konstitučního patentu. Proto bylo také vrchním hospodářským úřadům přikázáno, aby venkovskému lidu „správně objasňovaly“ smysl konstituce a důrazně mu připomínaly, že ústava neznamená žádné rozvázání poddanských povinností lidu vůči vrchnosti. Zrušení roboty se ale nakonec lidé dočkali a je tak trochu paradoxem, že po potlačení povstání ve Vídni, v Praze i v Uhrách a krachu ústavodárných snah se právě toto stalo největším výdobytkem revoluce. Stalo se tak rozhodnutím zemského sněmu s platností od

1) RADIMSKÝ, Jiří – WURMOVÁ, Milada: *Petice moravského lidu k sněmu z roku 1848*. Praha 1955, s. 120.

1. července 1848. Zrušení všech robot a naturálních desátků se zpočátku mělo týkat jen poddanské půdy, ale 7. září 1848 téhož roku říšský sněm zrušil robotu v celé monarchii jak pro rustikální, tak i dominikální půdu. Toto opatření bylo provedeno postupně v letech 1848–1850 tzv. relucí, což znamenalo vykoupením za finanční náhradu. Ta byla ohodnocena na dvacetinásobek roční renty, což ovšem výrazně zatížilo především bývalé gruntovníky a nynější sedláky, naopak zrušení roboty podruhů a domkářů bylo bezplatné.

Po stránce politické a správní znamenal rok 1848 rozbití staletých feudálních institucí a úřadů, a to jak vrchnostenských, tak městských a obecních. Kromě zrušení roboty a feudální závislosti poddaných pozbyl uherskoostrožský velkostatek pravomoci v oblasti soudní a politické správy a vybírání kontribuce. Většinu těchto povinností v první instanci převzaly státní úřady, především Okresní hejtmanství v Uherském Hradišti, které vzniklo k 1. lednu 1850, a Okresní soud v Uherském Ostrohu, který vznikl o půl roku později. Už v roce 1855 však došlo k sloučení politické a soudní správy do smíšeného Okresního úřadu v Uherském Ostrohu, aby od 1. září 1868 byla politická agenda opět předána do Uherského Hradiště a v Uherském Ostrohu tak zůstal pouze okresní soud. Do jeho obvodu patřilo i městečko Hluk a okolní obce, jako byly Boršice u Blatnice, Horní a Dolní Němčí či Slavkov. Politické, správní a finanční záležitosti si tak obyvatelé Hluku vyřizovali v Uherském Hradišti, soudní agendu, jako pozůstatostní řízení, opatrovnictví, spory o otcovství, exekuce, majetkové spory do výše 500 zlatých a především evidenci pozemků v nových pozemkových knihách vedl soud v Uherském Ostrohu. Druhou instancí politické správy tvořilo moravské místodržitelství v Brně, soudní pak Krajský soud v Uherském Hradišti. Okresní soud v Uherském Ostrohu zanikl až 31. ledna 1949 v souvislosti s poválečnými správními reformami.²

Od roku 1893 byla v Hluku též obvodní četnická stanice. Měla zamezit nejen vzrůstajícímu počtu krádeží, ale především podloudnému dovozu dobytka z blízkých Uher. Mezi rakouským a uherským soustátím tehdy existovala celní hranice, proto četníci evidovali v příhraničí dobytek a zejména na trzích konali přísné kontroly. Nebyli proto v našem městečku příliš oblíbeni a odpor proti nim vzrostl ještě po vzniku republiky, neboť za 1. světové války často pronásledovali zdejší vojenské uprchlíky. Z tohoto důvodu byl po válce přeložen strážmistr Jančík do Polešovic a v listopadu 1919 na 14 dní četníci zcela Hluk opustili, než se veřejnost uklidnila a obec zajistila, aby četníci nebyli

Obr. 3. Pohled na část hluckého náměstí.

2) ČOUPEK, Jiří: *Znovodobých dějin panství a města*. In: Blanka Rašticová a kolektiv: *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh 2000, s. 199.

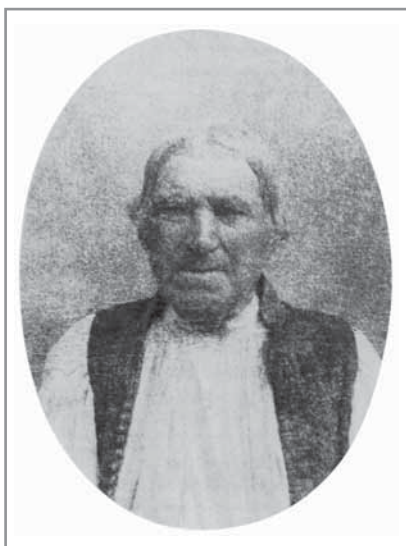
Obr. 4. Hluk na svém dolním konci, vpravo odbočka do Klebetova.

veřejností napadání. Četnická stanice byla v Hluku umístěna postupně v domech č. p. 135, 152, 186, 164 a 230.³

Na základě provizorního obecního řádu ze 17. března 1849 se také zcela nově konstituovaly obce jako samosprávné orgány. Z bývalých poddaných – láníků, podsedníků a domkářů, ovládaných vrchnostenskými rychtáři – se nyní stali svobodní občané, kteří dostali možnost sami rozhodovat o společných záležitostech. K realizaci těchto vznešených cílů však byla cesta ještě dlouhá a složitá, například nebylo přiznáno volební právo nemajetným osobám, ženám apod. Přesto došlo v roce 1850 k první volbě „prozatímního zastupitelstva“ a představeného obce, kterým se stal poslední hlucký rychtář Vavřínek Pospíšek z č. p. 9. Toho pak vystřídali Šimon Říha a Martin Malůš. Provizorní vedení obce vydrželo až do počátku šedesátých let a teprve po pádu Bachova absolutismu a vydání říšského obecního zákona z 5. března 1862 byly postupně voleny řádné obecní samosprávy, které se nazývaly obecní výbory a které ze svého středu volily výkonný orgán – obecní představenstvo. To se v Hluku skládalo ze starosty a čtyř obecních radních, z nichž jeden zastával funkci obecního komisaře s výkonem přestupkového práva a jeden funkci pokladníka. Nastolené zřízení platilo s menšími obměnami až do roku 1919, kdy byla správa obcí jednotně upravena zákonem č. 75/1919 Sb., o řádu volení v obcích, a zákonem č. 76/1919 Sb., který obsahoval novelu obecního zřízení. Oba tyto zákony se staly základem působení obecní samosprávy – obecního zastupitelstva a obecní rady – až do roku 1945. Volební období bylo tříleté, v roce 1931 bylo prodlouženo na 5 let. Hluk byl také stále označován jako městečko, přesněji městys podle nové terminologie přijaté rakouským ministerstvem vnitra.

Volební právo měli až do roku 1919 pouze vlastníci nemovitěho majetku, z něhož platili pozemkovou nebo domovní daň, případně čestní občané a místní inteligence. Podle výše odváděné daně byl volič zařazen do prvního, druhého nebo třetího volebního sboru. Ve volbách 22. června 1880 bylo v Hluku například v 1. sboru 20 voličů, v druhém 86 a ve třetím 292. Každý sbor přitom volil stejný počet zástupců – šest výborů a tři náhradníky, tedy z prvního sboru bylo zvoleno téměř 50 % a ze třetího pouze 3 % zástupců voličů. Obecní výbor měl celkem osmnáct členů a devět náhradníků. Až koncem 19. století byl počet členů zvýšen na dvacet jedna a náhradníků na dvanáct. Mezi nejdůležitější jednání výboru patřilo přijímání nových členů obce, neboť za své příslušníky obec odpovídala a v případě nouze se musela

3) HORÁNEK, František: *Slovácké městečko Hluk*. Uherské Hradiště 1937, s. 107.

Obr. 5. Hlucký starosta Martin Malůš (1859–1861).

Obr. 6. Hlucký starosta Jan Kočí (1894–1899) s druhou manželkou, první zjištěný „král“ (1870).

i o ně postarat. Vedle volby obecních funkcionářů vybíral výbor také obecní zaměstnance, k nimž patřil ponocný, policajt, hotař, obecní pastýř, hrobník atd.

Významnou osobností veřejného života v Hluku ve druhé polovině 19. století byl nadučitel Emil Zapletal, který se stal v letech 1884–1885 prvním obecním tajemníkem. Byl také v roce 1873 iniciátorem ustavení peněžního spolku, v jehož čele stál jako předseda až do roku 1887.

Větší politická svoboda otevřela nové možnosti pro veřejné a soukromé podnikání v obci, na druhé straně mnohé zkušenosti občanů byly draze vykoupeny finančními i osobními ztrátami. Díky nerovnému volebnímu systému si v Hluku udržovali vedení obce majitelé polností, tj. větší sedláci. Ti také zpočátku museli ručit za daňový deficit obce, a tak přišlo několik hluckých starostů na mizinu. Obecní rozpočet byl totiž trvale schodkový a až později byl dluh umořován vypisováním obecních přírážek. Například roce 1937 dlužila obec více jak 98 tisíc korun.⁴

Místní sedláci zejména usilovali o úpravu silnic a cest, o regulaci toků a odvodnění pozemků. Proto byla pole odvodňována jednak otevřenými příkopy, jednak vykopanými rýhami, do nichž se uložilo chrástí a kameny, aby voda po zasypání mohla odtékat. Toto pracné odvodňování bylo nutno za 3 až 4 roky obnovovat, a tak objevení pálených trubek, tzv. „drenážek“ v roce 1886 bylo skutečně potřebnou novinkou. Nejdříve byla odvodněna panská Babí hora a farský

⁴) TAMTĚŽ, s. 86.

Obr. 7. Hlucké náměstí na přelomu druhého a třetího desetiletí 20. století.

Dílec a v roce 1900 také některá pole v Lůžkách. V roce 1910 pak vzniklo v Hluku vodní družstvo, které začalo s plánovitým odvodňováním za dozoru odborníků a se státní a zemskou subvencí. Stejně tak usilovala obec o regulaci Okluky, protože často rozvodněný potok působil značné škody v obci i na polích. První byla regulována část u mostu za Klebetovem v letech 1911–1912, další krátce po 1. světové válce.

Vedle komunálních problémů obce se začaly promítat do politického života Hluku i celostátní problémy, zejména na přelomu 19. a 20. století soupeření politických stran na Moravě v otázkách jazykového vyrovnání, aktivní politika českých stran v říšském sněmu apod. Vedle konzervativní katolicko-národní strany se v Hluku snažily prosadit také liberální lidová strana a dělnická sociálně-demokratická strana. Jejich vstup na hluckou politickou scénu však nebyl jednoduchý, zakládací schůze lidové strany Adolfa Stránského v roce 1909 byla například rozbita místní katolickou mládeží, kterým s radostí přišli na pomoc jejich kamarádi z Kunovic.⁵ Místní obyvatelstvo tak ve své většině podpořilo v zemských volbách v roce 1906 kandidáty katolické strany, z nichž ve všeobecné kurii, kam patřily soudní okresy Kyjov, Uherský Ostroh, Strážnice a Žďánice, zvítězil Alois Horák, milotický starosta, a ve venkovské kurii soudních okresů Uherský Ostroh a Strážnice Josef Žampach, rolník z Liděřovic. V roce 1912 při říšských volbách pak většina místního obyvatelstva volila vítězného poslance a oblíbeného kněze Antonína Cyrila Stojana.

⁵⁾ *Farní úřad Hluk, 1. díl farní kroniky (= FÚ Hluk 1).*

Zemědělství

V roce 1851 přijela do Hluku tzv. robotní komise, která dohlížela na výkup robotních povinností. Splátky byly gruntovníkům rozvrženy na 20 let, přičemž výše splátky činila za denní robotu dvěma koňmi 6 krejcarů a desátkového snopu pšenice 4 krejcarey.⁶ Osvobození od poddanství přesto dalo rolníkům lepší možnosti v podnikání, i když vzhledem ke splácení vyvazovacího poplatku se ocitli v nevýhodě proti velkostatkářům. Postupně opouštěli dosavadní trojpolní způsob hospodaření, nastal rozvoj obilnářství a průmyslových plodin. Z polí postupně vymizely luštěniny, pohanka, len a konopí, aby je od šedesátých let 19. století nahradily šlechtěné odrůdy ječmene a pšenice. Už od 18. století se pěstovaly brambory, k nimž nyní začala ve velkém přistupovat cukrová řepa. Další pokrok do zemědělské výroby přineslo zavádění prvních zemědělských strojů a umělých hnojiv.

Ještě do poloviny 19. století se běžně používal k orbě dřevěný pluh s kovovou vodorovně položenou radlicí, zvanou „železa“. Nyní se začal užívat pluh s vertikálně postavenou železnou radlicí. Novější pluhy měly sice opět dřevěný rám, ale svisle postavená radlice už umožňovala půdu lépe převracet. Na počátku 20. století a zejména po 1. světové válce se pak začaly všeobecně používat pluhy a další stroje tovární výroby. Do pluhů byli zapřaháni především koně a volí, ale také krávy, zejména s postupujícím drobením usedlostí, kde se při malé výměře chov koní nevyplácel. Koně byli od středověku zapřaháni do chomoutů, zatímco skot tahal pluh i vozy běžně pomocí jařem ještě na konci 19. století.

Zoraná pole se do počátku 20. století osévala ručně z plachty rozsívky nebo z pytle uvázaného přes rameno. Hospodář musel nabýt značné zručnosti, aby stejnoměrně rozhodil zrno do čerstvých brázd. Hned po zasetí se pole uvláčelo dřevěnými branami se železnými zuby, na jaře se ještě uválelo válcem, který už patřil k novějšímu zemědělskému nářadí.

Už „před Cyrilkem“ (5. července) obcházel hospodáři pole, aby zkusili tvrdost zrna. Obvykle první se sekalo žito, po něm pšenice a ječmen. Ještě v osmdesátých letech 19. století se v Hluku žalo všechno obilí srpem. První, kdo sekl kosou, byl prý Jan Mitáček z č. p. 22, který se do obce přistěhoval z Blatničky. Lidé se na něj chodili dívat, neboť měli obavu, že se kosou vymlátí mnoho zrna. Brzy se ale rychlejší

⁶) FÚ Hluk 1.

Obr. 8. Sedící je Velčovský, který hlucká hospodářství zásoboval zemědělskými stroji.

a pohodlnější sklizeň kosou ujala a různé úpravy kos snadno odstranily některé nedostatky. Požaté obilí se vázalo do snopů a zvláště ječmen a oves se pevně utahovaly pomocí „knutlů“, dřevěných roubíků. Ječmen se sušil na pokládkách dlouho, aby dobře proschl a hned po vázání se vozil do stodol. Žito a pšenice, které se vázaly hned za kosou, se stavěly do mandelů a vozily postupně později.

Obilí se mlátilo cepy. Mláčení trvalo dlouho do zimy a kromě rodinné svépomoci mlátili na větších hospodářstvích i cizí mlatci, kteří dostávali naturální odměnu. Vymláčené zrno se po vyhrabání všech nejhrubších nečistot shrnulo na posad v rohu mlatu a za příhodného větru se čistilo věním, tj. dřevěnou lopatou se prohazovalo proti větru. Teprve v osmdesátých letech 19. století se objevily v Hluku ruční mlátičky a na konci století mlátičky žentourové, na počátku 20. století i parní mlátička. V roce 1908 zřídil František Tesařík akciovou společnost o 105 akciích po 20 korunách, která koupila mlátičku benzínovou. A brzy poté si koupili benzínovou mlátičku sedláci J. Míšek a J. Šimčík, po 1. světové válce bylo již v Hluku těchto mlátiček několik. Na čištění obilí se objevily fukary, pak se ujaly secí stroje a konečně i samovazy a další zemědělská technika.

Významnou změnu přineslo pěstování cukrovky. V letech 1869 a 1870 byly postaveny v Hluku dvě váhy na cukrovou řepu, odváženou do cukrovarů v Uherském Ostrohu (majitelů bratří Mayů) a v Uherském Brodě (Davida Spitzera). Cukrovka byla nejenom výrazným zdrojem peněžních příjmů, ale i zdrojem dobrého krmiva a přispěla tak postupně k racionálnějšímu chovu hovězího dobytka. Na druhé straně se pěstování cukrovky odrazilo ve zmenšené péči o vinohrady, které byly už na počátku 19. století postiženy peronosporou a na přelomu 19. a 20. století v nových ekonomických poměrech zcela zanikly.

V živočišné výrobě skončila doba společné pastvy dobytka na úhorech. Hospodářský a technický vývoj v druhé polovině 19. století

Obr. 9. Zvedací zařízení na dobytek.

Obr. 10. Práce u mlátičky obilí, 1915.

nutil rolníky, aby využívali ladem ležících polí k sázení okopanin a setí píce. Jeteloviny a okopaniny rozšiřovaly a zkvalitňovaly krmivovou základnu a vytvářely podmínky pro rozšíření chovu dobytka. Rozvoj dobytkařství podporovala i rakouská vláda, když už v roce 1813 nařídila udělovat medaile hospodářům, kteří se vyznamenali v chovu hovězího dobytka, a už předtím odstranila desátek z píce, vypěstovaných na úhorech. Křížením domácího chovu a švýcarských býků vzniká nový typ červenostrakatého dobytka, zvaný červený slovácký. Změny v chovu dokládá i statistika hluckého chovu dobytka.

Obr. 11 a, b. Práce na vrchnostenském statku v úvodu 20. století.

Rok	koní	skotu	ovcí	koz	vepřů
1840	150	479	1206	0	0
1881	197	775	434	0	154
1910	221	1180	3	246	1303

Výrazným fenoménem se stalo ustájení dobytka. Odtud bylo více chlévské mrvy na lepší hnojení polí a s rozšiřováním pícnin se rozšířilo i tzv. zelené hnojení zaoráváním jetelišť po druhé nebo třetí seči a lucernisk po pátém až sedmém roce. Umělá hnojiva se začala v Hluku užívat až na konci 19. století, kdy tehdejší starosta Jan Svadbík a mlynář Vilém Pipal si koupili první kilogramy superfosfátu.

Řemesla a obchod

Racionalizace zemědělské výroby a s ní spojené zintenzivnění práce v poslední třetině 19. století a na počátku 20. století znamenaly rozkvět rolnických hospodářství, avšak na druhé straně už nedovolovaly hospodářům a jejich rodinným příslušníkům věnovat se výrobě různých potřeb pro domácnost, jako tomu bylo dříve. V téže době se začíná objevovat specializace různých řemeslných oborů: vesničtí kováři, koláři, sedláři, ale i obuvníci, stolaři, krejčí a další řemeslníci nacházejí i na venkově stále více zákazníků. Směna zboží se tak přesunula do „kamenných obchodů“ a tím byla narušena tradice hluckých trhů, které sloužily obchodu od roku 1525, kdy český král Ludvík Jagellonský povýšil Hluk na tržní městečko. Na konci 19. století zůstaly v městečku zachovány už jen čtyři výroční trhy na dobytek.

Po zrušení cechů a všech cechovních omezení v roce 1859 byla vybudována nová organizace řemeslné práce prostřednictvím živnostenských společenstev. Protože Hluk byl odjakživa významným řemeslnícko-obchodním střediskem pro široké okolí, vzniklo zde v roce 1885 Společenstvo živnostníků, jehož obvod zahrnoval obce Hluk, Dolní a Horní Němčí, Slavkov a Boršice u Blatnice. Živnostenské společenstvo především dávalo státním úřadům dobrozdání k povolování nových živností a vyjadřovalo se i k otevírací době obchodů, které v létě mohly být otevřeny od 5. hodiny ranní do 10. hodiny večerní, v zimě pak o dvě hodiny méně, tedy od 6 ráno do 9 večer. Na začátku 20. století se v městečku prosadilo i zřízení odborné pokračovací

Obr. 12. Nejstarší hlucký obchod.

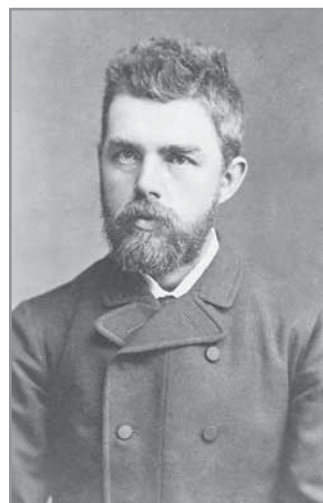
školy živnostenské. Učni tuto školu navštěvovali v neděli, v roce 1906 bylo ujednáno, že budou chodit do školy vždy ve středu odpoledne a že vyučování bude přítomen jako dozorce člen obecního výboru za odměnu 50 haléřů. Počty řemeslníků a obchodníků ukazuje následující přehled.

Řemeslníci	počet	Obchodníci	počet
obuvníci	36	obchod smíšeným zbožím	10
krejčí	7	střížným zbožím	3
kloboučníci	2	textilem	1
řezníci	8	čepicemi	1
pekaři	3	veteší	2
kováři	6	pívem a lihovinami	2
podkováři	2	cukrovíčkami	2
stolaři	4	mlékem	1
zámečníci	3	mléčnými výrobky	2
klempíři	1	kůžemi	1
studnaři	1	koňmi	2
malíři – natěrači	1	dobytkem	3
pokryvači	1	umělými hnojivy	1
holiči	1		

Početní řemeslníci a obchodníci zajišťovali prakticky veškeré potřeby místních obyvatel, a tak se větší průmyslové podniky v městečku dlouho neobjevily. Moderní kapitalistická výroba se prosazovala velmi pomalu, slováckému venkovu především zcela chyběl potřebný kapitál na modernizaci zemědělské i průmyslové výroby. Primitivní způsob finančního hospodaření se projevoval na zmíněných dobytčích trzích, kam přicházeli především bučovičtí Židé a svou „přenosnou bankou“ půjčovali na směnkou potřebný obnos na nákup dobytka. Peníze sedláckům také půjčoval místní obchodník František Ouředníček, případně si hluchtí občané půjčovali peníze u Hypoteční banky v Brně. Jednání o půjčkách byla ale značně zdlouhavá a nákladná, a proto mezi občany neoblíbená. Z těchto důvodů se v sedmdesátých letech 19. století začalo uvažovat o založení svépomocného finančního ústavu, který by poskytoval úvěry menším zemědělcům a řemeslníkům. Potřebné iniciativy se ujal nadučitel Emil Zapletal, na jehož návrh obecní výbor odsouhlasil zřízení spolku záloženské pokladny. Své příznivce našla záložna nejen v nejbližších spádových obcích, ale i v Ostrožské Nové Vsi, Ostrožské Lhotě a ve Vlčnově.

Teprve na přelomu předminulého a minulého století se v Hluku objevily první průmyslové závody. Vedle filiálky továrny Slavia na hospodářské stroje bratří Paříků z Napajedel z roku 1911 to byla především cihelna místních podnikatelů Josefa Hrdiny, Jana Svadbíka a Viléma Pipala. Když se totiž měla v roce 1892 přistavovat škola a pro špatnou cestu bylo obtížné dovážet cihly z Kunovic, prozkoumali hlínu ve žlebu nad hřbitovem. Ta se ukázala jako vhodná pro výrobu cihel, a tak o rok později vznikla jednoduchá cihelna. Pro nízkou technickou úroveň a silnou konkurenci však novému podniku neustále hrozil úpadek a ztráta, takže již před 1. světovou válkou zastavil provoz. Ve dvacátých letech 20. století vlastnil cihelnu Antonín Hanus, který ji v roce 1927 prodal Matěji Příštkovi z č. p. 103 za 60 000 korun. Teprve tomu se podařilo v roce 1928 podnik modernizovat. Novou kruhovou pec na 30 tisíc cihel, 30 metrů vysoký komín a další stavby realizovala firma Ehrhardt a Ehemann z Teplic–Šanova. Nutné investice ale zadlužily Matěje Příštku natolik, že cihelnu musel také prodat, a to Antonínu Svadbíkovi z č. p. 109. V jeho režii pak byla výroba cihel provozována až do konce čtyřicátých let.

Zajímavá dílna vznikla vedle obecní pastviny pod Husí horou. Huspeninova rodina tu vyráběla olej na svícení. V prostorné budově se v sedmi stoupách drtilo konopné a lněné semeno a jádra z peckovitého ovoce a ve velkém lisu vytlačovala mastná tekutina. Majitel měl z výroby slušný příjem, neboť plechovými olejovými lampičkami, zvanými „mušky“, svítila většina Hlučanů. Svíčky z rozpuštěného loje

Obr. 13. Hlucký obchodník a starosta (1902–1904) František Ouředníček.

Obr. 14. Horní mlýn před přístavbou.

používali jen zámožnější lidé, střední vrstvy nanejvýš o svátcích. Olejová dílna zanikla v roce 1882, když se v městečku ve větší míře rozšířilo používání petrolejových lamp. První petrolejová lampa se v Hluku objevila roku 1868.

Na počátku 20. století vznikla na Slovácku celá řada družstevních mlékáren, zpracovávajících mléko od místních dodavatelů. V Hluku byl učiněn první pokus o její založení v letech 1908–1909 v domě č. p. 167, ale za války byla mlékárna zrušena a dům prodán. O něco lépe se vedlo Antonínu Pospíškovi z č. p. 229, který otevřel vlastní mlékárnu v Uliče roku 1923. Její provoz běžel řadu let a mlékárna prorazila i do větších měst svou výrobou pasterizovaného čajového másla.

K tradičnímu vesnickému provozu patřily od pradávna vodní mlýny. V Hluku existovaly dva, patřily původně ostrožské vrchnosti, ale po roce 1850 přešly do soukromých rukou. Oba ležely na potoce Okluky a voda k nim byla přiváděna soustavou náhonů a stavidel.

Tzv. Horní mlýn č. p. 100 patřil od roku 1873 Vilému Pipalovi a poté jeho synu Adolfovi, který jej však v roce 1917 prodal Hubertu Jašovi. Jaša mlýn po válce zmodernizoval zavedením tzv. plynového motoru o výkonu 25 HP a zřízením jednoduchého elektrického osvětlení. Sama mlýnská i obytná budova byla tvořena dvěma obdélníky s celkovým rozměrem 14 x 8 metrů. Zdrojem hnací síly se stala spirálová turbína o výkonu 156 HP, k níž byl v roce 1932 ještě připojen jako pomocné hnací zařízení třífázový elektromotor. Celé zařízení ale bylo roku 1937 poškozeno vodním přívalem, což si vynutilo výstavbu nového betonového jezu v roce 1940. Tuto přestavbu ale již prováděl Ladislav Klofáč, majitel mlýna v letech 1936–1951. Mlýn kupodivu přečkal první fázi likvidace malých vodních děl počátkem padesátých let 20. století. Mletí bylo definitivně ukončeno až k 1. lednu 1959, i tak se v něm vždy jednou týdně šrotovalo. Nejbližší velkomlýn potom zůstal v Uherském Ostrohu, kam si zemědělci jezdili vyměňovat obilí za mouku.

Dolní mlýn č. p. 225 získal ve stejném roce 1873 Josef Jurka, který jej kupní smlouvou z 13. října 1884 prodal Leopoldu Žandovskému. Mlýn byl na horní vodu s dvěma mlýnskými složenými a dlouho si udržel svou původní podobu. Poslední větší úpravu mlýna provedl Ludvík Žandovský v roce 1940. Jednalo se o jednopatrový dům o půdorysu 12 x 10 metrů. Do uvedeného půdorysu byl zahrnut také přízemní přístavek strojovny a kašna vodního kola. Všechny nosné části stropu, podlah, zastřešení a spojovacích schodů mlýna byly dřevěné, stejně jako palečnicové převody od vodního kola a transmise s potřebnými

řemenovými převody pro pohon jednotlivých strojů. Mletí zajišťoval motor o výkonu 15 HP, navíc byl mlýn vybaven malým dynamem pro výrobu stejnosměrného elektrického proudu o napětí 110 Voltů. Mlýn fungoval až do uzavření rozhodnutím Okresního národního výboru v Uherském Hradišti v roce 1952.⁷

Mlýny sloužily výhradně jen hluckým obyvatelům, ale i tak mnohdy jejich kapacita nestačila. Někteří sedláci proto jezdili s obilím do mlýnů v Nivnici nebo do Kunovic.

Významným hospodářským faktorem, ale také společenským fenoménem každé obce byly hostince a pálenice. Zde se uzavíraly a zapíjely uzavřené obchody, probíraly místní i světové události, zdejší prostory sloužily mnoha kulturním a spolkovým činnostem. Navíc ve velkém městečku, jakým Hluk byl, jednotlivé hostince soustřeďovaly různé sociální skupiny v obci. Každý z nich měl svou klientelu, historii a osudy.

Původní starobylá vrchnostenská pálenice na domě č. p. 155 byla prodána židovské rodině Morgensternů už v roce 1806, pak ji vlastnil David Novák, po něm Jakub Frankl a konečně manželé Schönovi, od nichž dům v roce 1893 koupil Vojtěch Grünfeld. Ten dům spojil s nemovitostí č. p. 153 a provozoval zde pálení a výčep lihovin až do roku 1926. Posledními majiteli pak byli manželé František a Kateřina Hronkovi. Ti nechali prostřednictvím firmy Petra Očenáška z Bohuňovic u Olomouce celý objekt adaptovat na spolkový Lidový dům. Vedle hostinských místností byl zde vystavěn divadelní sál, který byl kolaudován 28. ledna 1927. Po rozvodu manželů v roce 1935 připadl dům i živnost Kateřině Hronkové a její dceři Zdeňce Smítalové, za ně vedli podnik nájemci.

Druhým hostincem, jehož počátky se ztrácejí ještě v době pozdního středověku, byla obecní hospoda č. p. 145. Obec právo nálevu ale sama nevykonávala, ale propachtovávala ho svým příslušníkům. Prvním známým nájemcem po roce 1850 byl Martin Soviš, pak jich následovala celá řada. Časté střídání nájemců na jedné straně a malý zájem obce o stav hostince na druhé způsobily, že budova v roce 1884 hrozila sesutím, a proto byla úředně uzavřena. Představitelé obce potom situaci vyřešili tak, že živnostenské oprávnění k nálevu pronajímali jednotlivým občanům, kteří provozovali hostinskou činnost ve svých vlastních domech. Samotný obecní hostinec pronajala obec potravnímu spolku „Svornost“, který ho sice provizorně opravil, ale nakonec musela obec, a to na úkor stavby nové školy, starou budovu v letech 1908–1913 zbořit a vystavět hostinec nový.

Obř. 15. Hlucká obecní hospoda.

7) Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherské Hradiště, vodoprávní odd., inv. č. 92.

Obr. 16. Hospoda rodiny Ouředníčků, později Šumpolcova.

V letech 1914–1923 byl znovu pronajímán veřejnou dražbou, avšak následně v letech 1923–1931 uzavřen, protože zde musely být umístěny dvě učebny místní školy. Teprve roku 1931 začal obecní hostinec opět sloužit svému účelu. Jeho novým nájemcem se stal rolnický pivovar z Uherského Ostrohu, takže můžeme s jistotou říci, že se zde čepovalo výhradně ostrožské pivo. Nový hostinec měl taneční sál, který byl využíván i pro divadelní představení, jeho kapacita byla 150 sedadel.

Další hostinec č. p. 343 byl provozován asi od roku 1866 Františkem Zimmermannem, který dům v roce 1876 prodal Janu Ouředníčkovi. Tomu byla živnost na nálev vína, piva a kořalky několikrát prodloužena, ale on sám od roku 1884 živnost neprovozoval, nýbrž ji propachtoval Barboře Dostálové. V roce 1890 byla živnost dočasně přenesena na sousední dům č. p. 79, ale když roku 1893 Jan Ouředníček i Barbora Dostálová zemřeli a hostinské právo včetně provozování povolených her zdědila Ouředníčkova manželka Tekla, vrátil se hostinec zpět. Samotný provoz majitelka svěřila nejdříve nájemci Františku Kožíkovi (1894), ale v roce 1909 začala hostinskou živnost provozovat snacha Engelberta Ouředníčková. Hostinec byl znám jako místo častých rvaček, navíc nebezpečný konkurent obecní hospody, proto majitelé měli vždy s obcí nepřijemnosti a spory. Nakonec v roce 1911 získal hostinec nový majitel Josef Šumpolec. Ten nechal celý dům přestavět, aby jej po 1. světové válce roku 1919 prodal Janu Kopalovi, který hostinec vlastnil až do znárodnění.

Koncese na zájezdní hostinec č. p. 152 s kuželnou byla udělena roku 1873 Ignáci Svadbíkoví. Po jeho smrti roku 1899 převzala živnost manželka (za ní byl ale hostinec propachtován Františku Janáčkoví) a po ní syn František (roku 1911). Po 2. světové válce vdova po Františku Svadbíkoví Anna pronajala hostinec Antonínu Pospíškoví. Hostinec společně se sousedním domem č. p. 153 byl zbořen v roce 1975 a na jeho místě postavena prodejna Jednoty.

Od šedesátých let 19. století fungovala také hospoda č. p. 220 na Dolním konci, jejíž majitel František Winter měl vedle živnosti hostinské také krupařství. Dům i živnost v roce 1880 přešla na Františka Ouředníčka, místního podnikatele a starostu obce v letech 1902–1904. Ten živnost rozšířil o provozování „povolených her“ a roku 1891 hostinec přenesl do protějšího domu č. p. 2. V roce 1887 navíc otevřel zájezdní hostinec na č. p. 163 a provozovnu na „dvojce“ pronajal Josefu Mitáčkovi. Protože František Ouředníček byl zároveň i poštmistrem a povinnosti spojené s touto profesí jej plně zaměstnávaly, pronajímal později hostince oba. V roce 1924 koupil hostinec č. p. 163 Josef Šumpolec a hostinskou živnost na č. p. 2 v roce 1930 získal Tomáš Nemrava.

K novějším objektům patřil spolkový dům č. p. 655 patřící TJ Sokol. Tělocvičná jednota získala hostinskou živnost v roce 1933, proti tomu se však postavilo hlucké živnostenské společenstvo, avšak roku 1936 byla živnost okresním úřadem potvrzena. Nové problémy nastaly Sokolům za okupace, kdy jim bylo v letech 1941–1945 oprávnění

Obr. 17. Engelberta Ouředníčková, rozená Křepelková.

Obr. 18. Svadbíkův hostinec.

Obr. 19. Budova hlucké Sokolovny.

zнову odebráno. Vedoucím sokolské hostinské provozovny byl Jan Pravidík. Částečnou náhradou za zastavenou činnost Sokola za 2. světové války bylo povolení hostinské živnosti Antonínu Nemravovi na č. p. 275 v letech 1941–1950.

Vedle hostinců bylo v obci i několik pálenic. V roce 1894 si několik společníků založilo výrobnu slivovice nedaleko mostu za Klebetovem, ale když si Hlučané začali pálit slivovici doma, palírna v roce 1910 zanikla. Na místě zůstalo jen několik domků, kterým se od té doby říkalo „V palírně“. Další skupina podnikatelů zřídila v roce 1922 palírnu a sušárnu ovoce v Antonínské ulici. Rozšířena byla v roce 1932 a každý zájemce odváděl kromě poplatku páleníkovi ještě každý desátý litr pálenky majitelům.

Doprava a spoje

Intenzifikace práce v zemědělství při současném růstu počtu obyvatel během 19. století výrazně zmenšovala v převážně zemědělském městečku pracovní příležitosti, takže noví domkáři a bezzemci byli nuceni hledat práci v průmyslových oblastech rakouské monarchie. Snaha zajistit spojení obce se světem dala proto i v Hluku na pořad otázku komunikací. Stará cesta z Uherského Ostrohu přes Hluk, Dolní Němčí a Strání do Uher už v polovině 19. století nevyhovovala. Ani vybírání mýta, jež mělo přispět k její údržbě, nebylo nic platné. Každý čtvrtláník měl proto povinnost dovézt na cestu každý rok stanovený počet fůr kamení, obec dávala obrývat silnici a od okraje vysazovala stromoví. Ale teprve v posledním desetiletí 19. století byly zahájeny soustavnější práce na budování nových cest. V roce 1892 byla odkryta a vysypána kamením silnice od náměstí až po Husí horu, v roce 1898 pak vyštětována a upravena vozovka tak, že vydržela až do poloviny 20. století. V roce 1908 byla úprava prodloužena po staré silnici přes Husí horu k rozcestí za mostem, který byl tehdy rovněž upraven a opatřen železným zábradlím. K úhradě za tyto práce bylo použito peněz za obilí z obecních sýpek, tzv. kontribučenského fondu z josefinské doby. V roce 1890 byla částečně upravena i silnice ke Kunovicím, avšak pouhá úprava neodolala vytrvalým deštům. Teprve v letech 1897–1898 byla silnice řádně vyštětována a upravena až po hranice katastru Kunovic, z kunovické strany byla upravena teprve v letech 1910–1911. Občané většinou zdarma při-

spěli povozy, ostatní náklady byly uhrazeny zemským a okresním silničním výborem. V letech 1903–1904 byly zbudovány cesty v Psinci, v Kostelní ulici, v Klebetově a letech 1910–1911 silnice v Uličce, jejíž prodloužení a dokončení až do Boršic u Blatnice bylo uskutečněno v roce 1931–1932.

Vedle silnic a cest se zlepšilo i poštovní spojení, když byl v roce 1869 v Hluku ustaven poštovní úřad jako jakási expediční pobočka pošty v Uherském Ostrohu. Prvním expedientem byl obchodník Jan Ouředníček, v roce 1882 převzal tuto službu jeho syn František. V devadesátých letech 19. století došlo k dalšímu zvýšení počtu poštovních zásilek. Zdejší rodiny totiž posílaly balíky s potravinami svým příbuzným zaměstnaným v městech rakousko-uherské monarchie a dělníci ze světa zase posílali dopisy a peníze zpět. V roce 1910 tak byl v Hluku zřízen samostatný poštmistrovský úřad a František Ouředníček byl jmenován jeho prvním poštmistrem. V roce 1912 byl zřízen v Hluku i telegraf a v roce 1920 první telefon.

Sociální vývoj obce

Srovnáváme-li počty obyvatel během 19. století, zaznamenáme v Hluku přírůstek o 1 108 osob, tedy nárůst téměř o 64 %. Převahu měli samozřejmě střední a malí zemědělci (53 %) a významná skupina

Obr. 20 a, b. Hlucké náměstí směrem k tvrzi a směrem ke kostelu.

Obr. 21. Hlucá tvrz na přelomu 19. a 20. století.

řemeslníků a živnostníků (18 %). Dělníků a nádeníků uvádí František Hořínek 24 %. Malé procento bylo místní inteligence, k níž kromě kněží a učitelů patřil především obvodní lékař a zvěrolékař. Ještě v 19. století postihly Hluk dvě velké epidemie cholery, v roce 1831 během šesti týdnů zemřelo šedesát dospělých osob a v roce 1836 za stejnou dobu dokonce 280. K špatné zdravotní situaci obyvatel přispívalo nejen nedodržování základních hygienických návyků, ale také rozšířené užívání pálenky, a to i u docela malých dětí.

Prvním lékařem v Hluku byl MUDr. Černý, který se zde usadil v roce 1887. Do té doby museli lidé, pokud potřebovali lékaře, jezdit do Uherského Hradiště nebo Uherského Brodu. To připadalo v úvahu jen výjimečně, především při těžkých úrazech. V letech 1889–1892 působil v městečku MUDr. Netopil a po něm až do roku 1925 MUDr. Bohumil Fiala. Byl to znamenitý lékař, jehož pomoci vyhledávali pacienti z širokého okolí a jeho zásluhou také byla v Hluku zřízena poradna pro matky.

Zvěrolékaři se v obci objevili až za 1. republiky, do té doby léčili nemocný dobytek zkušenější zemědělci, především místní pastýři.

Po stránce národnosti byl Hluk českou obcí, k německé národnosti se v roce 1900 hlásily jen čtyři osoby z 2 857 obyvatel. K české národnosti se hlásila i většina místních Židů, kterých zde tehdy žilo devatenáct. Po stránce náboženské byla celá obec kromě izraelského vyznání katolíky. Po první světové válce se osm osob přihlásilo k evangelické víře, čtyři k československé církvi husitské, jeden k jiné a devět osob bylo bez vyznání.

V Hluku trvale žila také skupina Cikánů–Rómů, která se většinou živila žebrotou a krádežemi. Před rokem 1886 bydleli v primitivních chýších v Rozpadlinách. Několikrát byli pak přestěhováni – na obecní pozemky v Drahách a v Uličce, pod Husí horu nebo do Hradištské ulice. Občané bydlící v blízkosti však vždy proti nim protestovali, a tak je nakonec obec roku 1932 umístila do vzdálenějších Rybníčků.

Devatenácté století, zejména jeho druhá polovina, je obdobím rozmachu městečka a houževnatého úsilí Hlučanů o budování lepšího života. Přitom obyvatelé museli několikrát překonávat tragické události, ať již válečné vpády nebo přírodní katastrofy. Za války s Napoleonem se například v Hluku vystřídala rakouská i ruská vojska a rolníci museli jako v každé válce poskytovat povinné přípřeže. Mladí muži byli sliby i násilím lákáni a odváděni k vojsku, ale okolní lesy a „búdy“ ve Starých horách jim poskytovaly úkryty a verbíři, jak se zdá, neměli v Hluku mnoho úspěchu. Po napoleonských válkách zase musel hlucký

kostel odevzdat zlaté a stříbrné předměty, protože rakouský stát po tehdejší krachu svého hospodářství hledal všude zdroje pro záchranu státní pokladny. Císařští úředníci se v případě nouze obvykle nezastavovali ani před svatostánky kostelů, ani před vzácnými památkami.

Průtahy vojsk přinesly obyvatelům další pohromu v podobě černých neštovic, na něž v roce 1806 zemřelo mnoho lidí. Nejhůře však Hluk postihla již vzpomenuť cholera v roce 1836. Také požáry patřily k obávaným živelním pohromám, protože doškové střechy se snadno vznaly a nebyl-li požár včas likvidován, nebo alespoň lokalizován, shořely celé ulice domů. Bylo tomu tak zejména v roce 1838, kdy vyhořel celý Horní konec, a v roce 1857, kdy padly ohni za oběť skoro všechny domy na Dolním konci. Velký požár postihl Hluk také 17. června 1846, tehdy alespoň poskytl uherskoostrožský velkostatek všem pohořelým dřevo na stavbu nových domů a snížil jim poddanské povinnosti na léta 1847–1948. V 19. století se proto mění převážně dřevěná výstavba domů za cihlovou a kamennou s pálenou střešní krytinou, při přestavbách se zvyšují stěny domů a upravují dvory a zahrady. Bezpečnostní prvky spojené se vznikem dobrovolných hasičských sborů vedly v 2. polovině 19. století k omezení požárního nebezpečí a také k zlepšení jak bytových podmínek obyvatel, tak celkového vzhledu obce, i když konzervativnost půdorysného členění jednotlivých obydlí zůstala zachována.⁸

Poslední událostí tohoto věku, která se hluboce vryla do paměti Hlučanů, byla prusko-rakouská válka v roce 1866. Jak napsal kronikář, „jarní mráz roku 1866 spálil obilí v květu a po neúrodných žních začal hlad a také válka s Pruskem“. Nejdříve pochodovalo Hlukem rakouské vojsko, jemuž museli obyvatelé dát příprěž 55 vozů. Po porážce u Hradce Králové rakouské vojsko ustupovalo do Uher a když bylo u Hodonína zaskočeno Prušáky, táhly dva pluky s municí a proviantem přes Velkou, Hluk a Strání k Váhu. Hned za nimi však postupovaly i pruské jednotky, před nimiž se mladí muži schovávali po polích i vinohradech, aby nebyli chyceni na vojnu. Lidé schovávali potraviny i dobytek, avšak Prušáky, kteří se delší dobu v obci zdrželi, museli žít. O jejich nenasytosti se vyprávělo ještě po generaci. Hned následujícího roku postihl městečko dobytčí mor, jemuž padly za oběť dvě třetiny dobytka.

Neúspěchy rakouské vlády na mezinárodním poli vedly k hlubokým vnitropolitickým změnám ve státě. V roce 1867 proběhlo rakousko-uherské vyrovnání, po němž následovala řada významných hospodářských, politických i kulturních reforem. Z nich asi nejzřetelnější

Seznam starostů

Vavřínek Pospíšek	1850–1856
Šimon Říha	1856–1858
Martin Malůš	1859–1861
František Kašpara	1862–1864
Jan Stránský	1865–1867
Pavel Šumbera	1868–1873
Matouš Dohnal	1873–1880
Tomáš Sadílek	1880–1881
Antonín Mitáček	1882–1883
Jan Svadbík	1884–1894
Jan Kočí	1894–1899
František Bobek	1899–1902
František Ouředníček	1902–1904
Josef Jelének	1904–1909
Antonín Pospíšek, č. p. 9	1909–1920

Seznam obecních tajemníků

Emil Zapletal	1884–1885
Novotný	1885–1889
Hradečný	1891–1892
Vilém Pipal	1892–1895
Filip Pitner	1896–1905
Jan Pištěk	1906–1910
Alois Dostál	1910–1912
František Hrdina	1913–1945

Seznam správců (ředitelů) triviální a obecné (chlapecké) školy

Ignác Strommer	1793–1831
František Strommer	1831–1873
Emil Zapletal	1873–1884
Jan Kessler	1884–1900
Antonín Rybár	1900–1913
Jakub Krejčí	1913–1924

8) JANČÁŘ, Josef: *Hluk, nejmladší město Slovácka*. Hluk 1970, s. 93–102.

pro obyvatele byla úprava školství a vydání spolkového zákona, jimiž se výrazně rozšířily možnosti vzdělání a právo občanů ovlivňovat veřejný život v obci i ve státě. Mezinárodně-politické uklidnění, které panovalo po několik desetiletí, umožnilo také nejen zacelit minulé rány, ale vedlo k poměrně úspěšnému ekonomického rozvoji rakousko-uherské monarchie a jejích obyvatel.

Školství

Ve středověké vesnici byly děti ve školní věku vychovávány v rodinách, které je připravovaly na praktický život. Jako další formující faktor se uplatňovaly lidové tradice, zvyky a zkušenosti minulých generací, uzavřené v pohádkách, pověstech a v příslovích. Základy mravní výchovy, ale i zpěvu nebo hudby získávaly děti při návštěvě kostela. Jejich celková praktická vzdělanost však byla nízká, většina obyvatel obvykle neuměla ani číst, ani psát. Teprve po třicetileté válce s obnovou katolické duchovní správy se začínají vytvářet farní školy, na kterých učil „ludi rector“ (ředitel chrámové hudby). Učení bylo ale mechanické, bez kázně a systému a především jen dobrovolné.

Počátky novodobého školství byly položeny až za vlády císařovny Marie Terezie školskou reformou z roku 1774. V každé farní obci byla tehdy založena triviální škola, kde se kromě náboženství, které bylo hlavním předmětem, vyučovalo čtení, psaní a počty – trivium. Roku

Obr. 22. Nejstarší škola v Hluku měla mít sídlo v č. p. 48 v nízkém doškovém stavení, vyobrazení má zachycovat stav k roku 1781.

1780 pak byla uzákoněna povinnost navštěvovat triviální školu pro děti ve věku od 6 do 12 let a takto bylo školství organizováno až do roku 1869. V roce 1848 bylo řízení školství svěřeno ministerstvu osvěty ve Vídni, konkrétní dohled nad triviálními školami měli podle tzv. konkordátu z roku 1855 vykonávat katoličtí děkani jako školní dozorcí. O materiální zabezpečení škol se měli postarat tzv. patroni kostela, to znamená majitelé příslušného panství.

Podle archivních zpráv byla v Hluku farní škola už v 17. století. Mimo farní budovu byla přeložena zřejmě až v roce 1781, a to do běžného vesnického domku č. p. 48, nízkého stavení krytého došky. První školní budova byla postavena až v letech 1831–1832 a byla to jednopatrová budova, právě křídlo dnešní staré školy. Kníže Lichtenštejn poskytl k stavbě veškerý potřebný materiál, ostatní náklady uhradila obec. Škola byla dvoutřídní a zvláště v zimě byly třídy přeplněny žactvem v počtu 150 až 200 dětí v každé z nich. Naopak v létě třídy většinou zely prázdnou, neboť i malé děti musely svým rodičům vypomáhat v jejich těžké zemědělské práci. Ale ani rektor nebo později řídící učitel neměl snadné postavení. Podle příznání z roku 1788 a 1807 sestávala jeho odměna většinou z naturálních dávek. Za hru na varhany a zpěv v kostele dostával od každého pololáníka 2 otepi pšenice a dvě otepi ovsa, od čtvrtláníka o jedné otepi pšenice a ovsa a od podsedníka po půl otepi obilovin. Celkem to ročně činilo 3 kopy a 8 otepi pšenice a stejné množství ovsa. Za vyučování dostávali učitelé tzv. sypaného obilí, a to 31,5 měřice žita. Třetí odměnou byla koleda a kantace, koledou byl učitel obdarováván především o Vánocích a kantaci dostával za zpěv při různých příležitostech, především o pohřbech. Celkový výnos z toho býval ohodnocen na 12 zlatých ročně. Po zrušení roboty byly naturální dávky přeměněny na peněžité odškodnění. Po vzniku obecné školy bylo vybíráno od rodičů školné, a to 1 zlatý, 80 krejcarů ročně za jednoho žáka. Místní školní rada měla právo osvobodit rodiče od placení, v roce 1895 bylo například zbaveno školného 40 dětí. Místní školní rada jako orgán obce ale především dohlížela na školní rozpočet, návštěvu školy, obsazování uvolněných učitelských míst a mravní úroveň mládeže v obci. Její členové například kontrolovali, aby školní mládež nenavštěvovala taneční zábavy, později večerní filmová představení apod.

Školskou reformou a vydáním základního zákona o obecných školách v roce 1869 byl mj. zrušen církevní dohled na školy a stát převzal nejen veškerý dozor, ale i správu všech škol do svých rukou. V obecních školách se rozšířil počet vyučovacích předmětů o země-

Obr. 23. Hlucké děti před starou školou.

pis, dějepis, přírodopis, přírodopyt, tělocvik a ruční práce, školní docházka se prodloužila do 14 let věku dítěte, nově bylo uzákoněno vedení třídních katalogů a školních kronik. Samotnými reformami se však nepodařilo odstranit materiální problémy hlucké školy. Přeplněných tříd se při své návštěvě v zimě roku 1874 zhroutil uherskohradištský okresní hejtman Bedřich Radnický, který se také zasadil o urychlené rozšíření školy. Dne 2. června 1874 se začalo se stavbou západního křídla, které mělo obsahovat další velkou třídu, kompletní byt pro řídicího učitele a pokoj pro jednoho učitele. Stavba školy byla vedena ve vlastní režii obce, na stavbu pak dohlíželi mlynář Vilém Pipal jako předseda místní školní rady a starosta obce Matouš Dohnal. Plány školy zhotovil ing. František Jeřábek z Uherského Hradiště, část materiálu na přímělu správcem dvora Josefa Rause daroval uherskoostrožský velkostatek. Za tuto významnou pomoc byl Josef Raus jmenován prvním hluckým čestným občanem. Celková cena přístavby a opravy dosavadní části dosáhla 9 000 zlatých, z nichž 3 000 zlatých si obec půjčila od Zemské pokladny v Brně. Po slavnostním otevření školy 5. května 1875 mohl tehdejší řídicí učitel Emil Zapletal s hrdoostí napsat do školní kroniky: „Školní budova je krásná a nádherná a budí pozornost každého mimojducího. Dejž Bůh, aby tato budova dlouhá léta stála a z ní vycházející mládež k hodným, statečným a bohabojným občanům vzrostla!“.

Z přání řídicího učitele se jistě splnila skutečnost, že škola v Hluku stojí již dlouhá léta. Její kapacita však brzy přestala stačit

Obr. 24. Budova hlucké školy po přestavbě.

potřebám narůstajícího počtu dětí. Zatímco v roce 1875 bylo v Hluku 390 školou povinných dětí, v roce 1886 to již bylo 530 a roku 1905 na 609 žáků. A tak se budova neustále přestavovala a rozšiřovala. V letech 1892–1893 došlo k druhé přístavbě a v roce 1902 k třetí směrem k zámecké zahradě. Ve školním roce 1913–1914 měla hlucká obecná škola celkem 14 tříd v 11 učebnách, při čemž musely ještě směnovat děti prvních a druhých tříd. Učitelský sbor se rozrostl téměř na 20 členů.

Nedostačující kapacita obecné školy a úvahy o zřízení měšťanské školy vedly na počátku 20. století místní představitelé k úvahám o stavbě zcela nové školní budovy. Obec proto vykoupila sousední domky, připravila návrhy a sestavila rozpočet na zbourání větší části dosavadní školy a výstavbu dvoupatrového objektu o 20 učebnách, vyhovující potřebám nového století. Rozpočet na budoucí školu zněl na 200 000 korun, část nákladů měla být uhrazena z odprodeje severní části hluckého revíru lichtenštejnskému velkostatku, který také přislíbil dodat zdarma milion cihel z knížecí cihelny v Kunovicích a stavební dříví ze svých lesů. Vypuknutí 1. světové války však realizaci stavby zhatilo. „*Je válka, není třeba školy*“, bylo obecné mínění. Občané usuzovali na úbytek obyvatelstva jednak válečnými událostmi, jednak očekávanými nakažlivými nemocemi, které dosud každou válku doprovázely. Připravené prostředky se použily na stavbu obecního hostince, hromady písku a kamene, navezené ke škole, posloužily na vydláždění prostranství a úpravu cest ke stodolám u mostu v Uličce.

Uvedený postup se však po válce ukázal jako nepříliš šťastný. Rychlý společenský vývoj neustále předcházela materiální potřeba místního školství. Dne 6. listopadu 1919 byla tehdejší dvanáctitřídní obecná škola smíšená rozdělena na obecnou školu chlapeckou a obecnou školu dívčí, a o dva roky později 1. prosince 1921 byla otevřena 1. třída měšťanské školy. Prostorové problémy škol musely být řešeny jen provizorně přenesením několika tříd do obecního hostince, který v letech 1923–1930 zastavil svou činnost. Reálné řešení problému mohla přinést až výstavba dlouho plánované nové školy.

Pro novostavbu byla vyhlédnuta různá místa, nejdříve pozemek ve Chmelnici naproti hřbitova, pak v Kaštanci a konečně na náměstí v místech zrušeného panského dvora. Dne 26. března 1929 se začalo s částečnou demolicí starých hospodářských budov, po níž následovaly výkopy základů. Projekt vypracoval zednický mistr František Peprla z Uherského Hradiště, stavbu pak realizoval stavitel Otakar Jedlička. Celkové náklady činily 972 453 korun, částka byla uhrazena z úspor městečka ve výši 400 000 korun, státní subvencí 50 000 korun a výpůjčkami u Hypoteční banky v Brně (400 000 korun) a u Rolnické záložny v Hluku (100 000 korun).

K slavnostnímu otevření školy došlo 28. září 1930 za účasti mnoha lidí z Hluku i širokého okolí. Na slavnosti promluvil starosta obce František Soviš, který měl velkou zásluhu na stavbě, za hlucké rodáky vrchní soudní rada František Kožík z Brna, dalšími řečníky byli okresní školní inspektor Václav Sehnal a ředitel měšťanské školy František Hořínek. V nové budově byla umístěna měšťanská škola a obecná škola dívčí, které byly v letech 1931–1946 organizačně spojeny osobou ředitele, ve staré škole zůstala obecná škola chlapecká.⁹ Nový ředitel měšťanské školy František Hořínek během několika let dokončil právnická studia a v roce 1936 získal na právnické fakultě v Praze doktorát. Vedle své organizátorské práce na budování nové školy se zasloužil o městečko vydáním první tištěné kroniky Hluku, jež vyšla v roce 1937 pod názvem *Slovácké městečko Hluk*.

Výuka na hlucké škole v 19. století nebyla jednoduchá. Soustavnému vzdělávání bránily časté absence, děti musely mnohdy místo vyučování pást dobytek, sbírat ovoce nebo pečovat o mladší sourozence. V zimě byla naopak výuka znesnadňována velkým počtem žáků. O špatné školní docházce napsal do kroniky místní učitel Josef Polák v září 1890: „*Obyvatelstvo Hluku velikou převahou rolnické a tudíž se všemi potřebami života na výnos ze svých polí odkázané sotvaže unášejí břemena, která mu ukládá stát, země a obec. Uvážíme-li, že tento zbě-*

9) HOŘÍNEK, F.: *Slovácké městečko Hluk*, s. 125–145.

dovaný lid řádné školní výchovy nezakusil, a co dobrého semene přece bylo zaseto v útlá srdce, že udusilo hloží fabričního života a hmotná bída, toto-li všechno uvažujeme, nedivíme se příliš, že tento lid nemá školu za pečlivou matku, ale za macechu sobeckou, která těžce vydělaný groš z kapsy mu vydírá a dětem brání, aby mu pro dobývání hořkého chleba pomáhaly. Tak nevědomost a nouze zrodily nedbalost, jaká není široko daleko a která nakazila i ty, jimž by chudoba v plnění přední povinnosti rodičů nepřekážela. Věci dospěly tak daleko, že od prvního jara do pozdního podzimu považuje se u nás choditi do školy ne-li za hřích, aspoň za pošetlost, ale pomáhati při pracích polních a někdy i jen lelkovati a skotačiti za věc, která se rozumí sama a bez níž nelze býti živu. Všecko vysvětlování, domlouvání, hrození a oznamování úřadům školním nemělo dosud pražádného účinku.“¹⁰

Školní rok za Rakouska-Uherska začínal slavnou mší svatou, po ní následovaly projevy představených, apelující na plnění povinností, zejména pravidelnou návštěvu školy. Vedle nich se zahájení účastnili mecenáši školy, zástupci rolnické záložny a velkostatku. Z jejich darů mj. vznikl za 1. světové války tzv. polévkový ústav, který se staral o stravu pro nejchudší, od roku 1927 pak působil vždy v zimě mléčný ústav, který se staral o lepší výživu dětí. V meziválečném období se také již podstatně zlepšila školní docházka a dřívější stížnosti učitelského sboru téměř zcela zmizely.

Jednou z příčin změny pohledu veřejnosti na školní výuku bylo poznání významu vzdělání pro praktické potřeby. Z toho pramenil nejen zájem o zřízení měšťanské školy v Hluku, ale třeba i návštěva absolventů obecné školy na zimních hospodářských kursech, které byly otevřeny v letech 1907–1913. Vyučovalo se v nich polnímu hospodářství, počtům, měřictví, vedení korespondence a základům práva. Úspěch zimních kursů vedl ke zřízení živnostenské školy pokračovací, připravující řemeslníky a živnostníky na praktický podnikatelský život. Živnostenská škola působila v Hluku až do roku 1934, kdy bylo učňovské školství koncentrováno do okresního města. Několik žáků zdejší školy také uspělo ve studiu na českém gymnáziu v Uherském Hradišti, které bylo otevřeno v roce 1884. V roce 1942 byla otevřena v Hluku lidová škola zemědělská.

Škola měla také nemalý podíl na kulturním vzdělání obyvatel. Z dětských představení se později zrodilo zdejší amatérské divadlo. Už na Vánoce roku 1885 připravili učitelé s dětmi představení „Pastyřů dětí u jeslí“, následovaly pohádky jako „Sůl nad zlato“ nebo „Zlatá husa“. Při 60. výročí panování císaře Františka Josefa I. vy-

10) TAMTÉŽ, s. 138.

stoupil poprvé místní pěvecký sbor a škola měla i vlastní žákovskou knihovnu. Za 1. republiky jezdily děti na školní výlety – do Brna a jeho okolí, Moravského krasu, Luhačovic, Trenčanské Teplé a na další místa. Zdejší učitel František Omelka, známý člen esperantské klubu v Uherském Hradišti, ve dvacátých letech 20. století vyučoval zájmece i esperantu.